Szakonyi Károly

Amerikai írók

A fiatal pincér, aki mindig derűs udvariassággal szolgál ki minket szombatonként, látható örömmel fogadja a barátomat. – Hiányoltuk, uram! Hozzam a szokásost? De nem hozhatja, mert – átmenetileg – áttértünk a kávéra. Azaz én kapucinert... pardon! nem a háború előtti kávéházban ülünk!... kapucsinót kérek, barátom teát. Mézzel. A méz egy kis tasakban, amit, amíg belekezdünk a beszélgetésbe, próbálgat megnyitni. – Kérek egy ollót – mondom, megsajnálva, de barátom megelőz, int a pincérnek, s mutatja, mi kellene. – Már vártam, uram – hozza a pincér készségesen – még nem láttam embert, akinek olló nélkül sikerült volna...

Így aztán míg csordogál a méz a teába, rátérhetünk szemináriumunk új témájára, az amerikai irodalomra.

Miért éppen erre? Talán a barátomnak adott karácsonyi ajándékkönyv okán. A kis kötetben két remek írás, kedvencem az *Egerek és emberek,* és egy másik, ami annak idején, amikor fiatalabb éveimben olvastam, nagyon tesztszett, a *Lement a hold.*

S nem is annyira Steinbeckről kellene diskurálnunk, mert jövet az járt a fejemben, hogy miből is sarjadt az Újvilág irodalma. Hiszen úgy tudjuk, minden művészet, így az irodalom is, a nemzet őstörténetében, múltjának históriáiban gyökeredzik. A mesék, a vallási szövegek, hiedelmek, legendák, a nép költészete, tánca kultúrájának az alapjai. Így van ez keleten, északon, délen és nyugaton. Így kellene lennie Amerika, de pontosabban az Egyesült Államoknak nevezett *nemzet* esetében is.

De így van?

Nem kutattam, de aligha hiszem, hogy ilyen folyamat zajlott volna le. Mert akkor az őslakosok kultúrája érződne, például az irodalmukban. Nem érződik. Dél-Amerikában igen. Ott – úgy érzem – összeforrott a bennszülöttek kultúrájával. (García Marquez pl.)

De hát akkor hogyan teremtődött meg – éppenséggel – az irodalom?

Úgy, ahogy az ország, Észak-Amerika népessége. A megszállók, a bevándorlók hozták magukkal. Ennek az irodalomnak nincsenek nemzeti alapjai.

Az irodalom, amit amerikainak mondunk, inkubátorban jött létre. Mesterséges megtermékenyítéssel. E. A. Poe Angliából hozza a stílust a fantasztikus meg detektívtörténeteihez. Cooper azt teszi, amit a magyar reformkori íróink, visszaálmodják a hősi multat. Cooper a *Bőrharisnya*

ciklusával teremt alapot az ország irodalmának. De legtöbben a hódítás korának eseményeit, tehát a bevándorlók, a megszállók históriáit írják. A rabszolgaság, meg a rabszolgaság eltörlésének históriáit. Észak és Dél konfliktusát.

Az ezernyolcszázas évek közepén születnek regények, Nataniel Hawthorne ismerős, és főleg Melville. A *Moby Dick,* a gyilkos fehér bálna történetét a kötöttárugyári éjszakai műszakban olvastam, a 3 forintos Olcsó Könyvtár kiadványában, miközben a kötőgépeim egyikén-másikán csomósodott a fonál, és kitört jó néhány tűt, amiket csak kínkeservesen lehetett pótolni, s utána szépen felrakni az anyagot, majd újra indítani a masinát.

Mark Twaint Tersánszky Kakuk Marcijával együtt ismertem meg, abban az időben, kamaszkororomban, amikor Móricz Zsigmonddal voltam eltelve. Twain nyelve már közel állt hozzám humorával, *élő-beszédével*, a *Hucklebery Finn*-t modernek éreztem. Otthoni könyvtárunkban megvolt Henry James regénye is, a *Csavar fordul egyet* (most is megvan), a szerelmi történetet sok év múlva is olvastam, nehézkesnek bizonyult. Theodor Dreiser – ő a második világháború végéig élt, tehát kortársnak tekintettem, a *Carrie drágám*-ba csak belekezdtem, aztán inkább visszatértem Tamási Áronhoz meg a többiekhez.

Az amerikaiak Steinbeckkel ragadtak el. Az *Érik a gyümölcs*, (Benedek Marcell fordításában) a negyvenes évek végén letehetetlen olvasmányom volt, felnőttként is többször elővettem, hogy elbűvöljön mindjárt a kezdés, az országúton átcammogó teknősbékával. Megjegyzem, a háború után sehogy sem fért a fejembe, hogyan vásárolhattak teherautót a szinte földönfutó szegények, még ha használtat is, hogy eljussanak a gyümölcsszedésre. Ma már tudom, hogy nem jelent okvetlenül jólétet egy autó birtoklása.

Az *Egerek és emberek* – hogy most már visszatérjek a tea meg a kapucsinó mellé – színházban ejtett rajongásba. Micsoda egyszerű történet, és mekkora dráma! A színpadon Gregus Zoltán és Ladányi Ferenc keltették életre a két farmermunkást, a fürge George-ot és a lomha bolondot, Lennie-t. Gregus óriási volt! Most is hallom a hangját: – Ugye, nem lesz baj, George? Nem akartam, hogy meghaljon... – és dédelgeti az otromba szeretetével halálra simogatott kölyökkutyát. És a végén, ahogy térdel a folyóparton, és álmodozik a tanyájukról – ami soha nem is lehetett volna – és már hallani a csörtető, felbőszült csapatot, amikor George elsüti a tarkójára célzott fegyvert. Hogy megmentse a lincseléstől.

Maradjunk hát első óránkon Steinbecknél.

Nevéből ítélve is tudható, hogy német bevándorlók leszármazottja. Apja Európából ment az államokba, Steinbeck tehát első generációs amerikai, de már *amerikai*. Szülőföldje Amerika, a Salinas völgye, Kaliforniában. Innen származnak élményei, ez a táj éltette művészetét, nem csak az *Egerek*...meg az *Érik a gyümölcs,* de a *Kedves csirkefogók* meg az *Édentől keletre* regényeiben is. Ha őt olvasom, már nem jut eszembe, hogy mi az amerikai irodalom eredete, a 20. századra már nem érdekes a pedigré.

Steinbeck, mint néhány kivétellel minden író, nehezen tört be az irodalomba, első könyve, az *Egy marék arany* sikertelen volt, és sok mindent próbált addig, amíg befutott. Dolgozott például farmon, megismerte azt az életet, miről aztán remekműveket tudott írni. Ahogy nekünk az ötvenes években, meg még később is azt tanácsolták a kultúrpolitikusok, hogy menjünk ki az életbe, mintha az élet valahol *kinn* lenne, neki a sors szabta meg, hogy megtapasztalja. Jót tett neki, ahogy minden írónak, ha *pokolra megy*.

Már a hetvenes években olvastam az *Utazás Charlyval* című könyvét. Vett egy teherautót, építtetett a platóra egy *kasznit*, vagyis lakókocsivá tette. Kiskutyájával, az uszkárral útra kelt, hogy bejárja gyermek- és ifjúkora tájait. S közben felfedezte a modern Amerikát. Kissé kiábrándult. A sztrádákon eltévedt, ha rossz irányt választott, hosszú mérföldeket vezethetett, amíg visszatérhetett a jó irányba, az út menti motelben nem talált embert, csak be kellett dobni a dollárt, s megkapta a kulcsot, az ágyneműt meg a törülközőt, a csirkének hal íze volt, a kolbász sem volt olyan, mint amit otthon evett valamikor. A modern világ elszomorította. Remek könyv, azt látta utazása során, ami most ideért hozzánk.

Egyike a három nagynak, akik Nobel-díjat kaptak. Steinbeck nyolc évvel Hemingway után, 1962-ben kapta az elismerést, és mindegyik előtt Faulkner, 1949-ben. Azóta már mások is kaptak, de jó darabig a triászuk vezetett.

A *Lement a hold* egy képzeletbeli ország hősi ellenállásáról szól, a náci megszállásban. A norvégok magukra ismertek, a háború után kitüntették. Haditudósító volt a fronton, a *Volt egyszer egy háború* érdekes olvasmány az USA hadseregéről. A vietnámi háború is izgatta, kelet-európai országok sajtóiban megrovó cikkek jelentek meg arról, hogy helikopterrel ment felderítésre katona fiával.

Anekdotaként mesélik, hogy Moszkvában járva szóba elegyedett az utcán egy kis csoporttal, akik szokás szerint összeadták rubeljeiket egy üveg vodkára. Steinbeck is beszállt. Amikor kíváncsiskodtak, hogy kiféle-miféle, mondta, hogy *amerikánszkí szpiszátyel*. Á, Gemingvéj! – csodálkoztak rá. Nem világosította fel őket, hogy tévednek.

Beszélhetünk még szociális érzékenységéről, ami különösen megmutatkozik a *Késik a szüret*- ben, (ha jól tudom, előbb írta, mint az *Érik a gyümölcs*-öt.) Az említett mű egy profétikus szocialistáról és a gyümölcsszedők sztrájkjáról szól. Azt olvastam, hogy az ilyen fajta írásaiért a konzervatívok rossz szemmel néztek rá, s amiatt is nehéz helyzetbe került, hogy barátja, Arthur Miller pártjára állt, amikor Miller szembe ment az Amerikaellenes tevékenységet vizsgáló bizottsággal. (Na, és persze a vietnámi „kirándulásért".)

De ma már mindez a múlt, halála után nagy tisztelet övezi.

Kivel folytassuk? Vagy még van mit beszélni Steinbeckről is?

....

Jön a pincér, hogy kérünk e még valamit. Köszönjük nem, fizetünk. Ki a soros? – mert felváltva álljuk a számlát. Két óra, a harangszó után. Megyünk. Kinn borús, szürke idő. Hát már sohasem süt ki a nap a város felett? Karácsony is ilyen lesz, azt mondják. Hol vannak azok a szép, fehér telek? A talpunk alatt ropogó, fagyott hó, a levegőt tisztító, friss hideg?

Akkor hát, jövő szombaton... Vagy az új évben? Boldog karácsonyt!

2025 dec. 20.

Mire az írás a virtuális térben közlésre kerül, megjön a hó is. Levegőt tisztító friss hideg? Legyen így. (a szerk.)